

Justitiële verkenningen

jrg. 28, nr. 4, mei 2002

Toekomst van de rechtshandhaving

Voorwoord

In het afgelopen jaar is een aantal rapporten verschenen waarin de blik nadrukkelijk wordt gericht op de toekomst. Zo wordt in het onder auspiciën van het Nationaal Platform Criminaliteitsbeheersing (NPC) tot stand gekomen rapport *'t Neemt toe, men weet niet hoe* een aantal scenario's geschetst ten aanzien van de financieel-economische criminaliteit in 2010. In de in opdracht van de Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid (AWT) verrichte verkenning *Met het oog op de toekomst* staat het jaar 2010 ook centraal. Dit onderzoek heeft tot doel om te beoordelen of de kennisinfrastructuur op het gebied van de wetenschappelijke bestudering van de criminaliteitsproblematiek toereikend is, gelet op de toekomstige ontwikkelingen in de criminaliteit en de bestrijding daarvan. Het derde toekomstgerichte document dat moet worden genoemd is *Justitie over morgen*. Dit is het resultaat van een strategische verkenning, verricht door de directie Algemene Justitiële Strategie van het ministerie van Justitie, naar structurele ontwikkelingen die relevant worden geacht voor het justitieveld in de komende jaren.

De verkenning, scenariostudie, of hoe men dit type onderzoek ook verder noemen wil, heeft overigens niet alleen in Nederland een hoge vlucht genomen. Ook in het buitenland is een aantal gezaghebbende *future studies* verschenen, zoals die van de Oeso, de Europese Commissie en het Britse Crime Prevention Panel.

Een gemeenschappelijk kenmerk van vrijwel al deze rapportages is dat eerst in kaart wordt gebracht welke maatschappelijke veranderingen te verwachten zijn, welke gevolgen deze mogelijkerwijs hebben voor de criminaliteitsontwikkeling en welke implicaties dit toekomstbeeld tenslotte heeft voor de rechtshandhaving.

De diversiteit in het aanbod aan documenten die de criminaliteitssituatie over vijf à tien jaar tot onderwerp hebben heeft de redactie gesterkt in de overtuiging dat het zinvol is om een themanummer te wijden aan de toekomst van de rechtshandhaving. Voor het gemak hebben ook wij het jaar 2010 als ijkpunt genomen. Vanuit verschillende invalshoeken wordt een blik geworpen op relevante maatschappelijke ontwikkelingen die hun schaduw zullen werpen op de rechtshandhaving in dat jaar.

De eerste beschouwing is van de hand van H.G. van de Bunt. Zijn betoog is opgehangen aan de vorig jaar verschenen nota *Criminaliteitsbeheersing; investeren in een zichtbare overheid*. In de optiek van Van de Bunt hebben de opstellers van de nota zich zowel in de probleemdefinitie als in de gekozen oplossingsrichting zich te sterk laten leiden door een gesimplificeerd en eenzijdig - op het strafrecht georiënteerd - beeld van de sociale werkelijkheid. De toekomst van criminaliteit en rechtshandhaving is naar alle waarschijnlijkheid veel onzekerder en complexer dan de opstellers van de nota suggereren. In zijn bijdrage schetst drie complicerende omstandigheden waaraan in de nota ten onrechte geen of te weinig aandacht is besteed: de veranderende (terugtrekkende) rol van de overheid, de open grenzen en de invloed van de technologie.

Het laatste element neemt een belangrijke plaats in in het betoog van A.B. Hoogenboom. In zijn schets van de breuklijnen waarlangs nieuwe vormen van criminaliteit(sbeheersing) kunnen ontstaan, worden de technologische veranderingen niet voor niets als eerste genoemd. Daarnaast behandelt hij in vogelvlucht een aantal veranderingen van politieke, sociaal-economische, sociologische en psychologische aard die het criminaliteitsvraagstuk wezenlijk zullen veranderen. Hoogenboom eindigt zijn beschouwing met een aan Grabosky ontleende visie op de toekomst van de politiefunctie. De politie wordt in deze visie minder zichtbaar en houdt zich vooral nog met het vergaren en veredelen van strategische informatie bezig. De uitvoerende taken zullen vooral door private organisaties worden verricht. Hoogenboom ondersteunt de visie van Grabosky op hoofdlijnen, maar heeft sterke twijfels of gezien de huidige kwaliteit en inlichtingencapaciteit de politie een dergelijke strategische inlichtingfunctie waar kan maken.

Het artikel van C. Fijnaut draait om de internationalisering van de rechtshandhaving. De terroristische aanslagen van 11 september 2001 vormen het draai- en angelpunt van zijn betoog. Fijnaut gaat eerst na hoe het beleid op het gebied van de bestrijding van terrorisme er uit zag in respectievelijk de Europese Unie en de Verenigde Staten voor 11 september. Vervolgens wordt bekeken hoe beiden reageerden op de aanslagen zelf. Het artikel eindigt met een toekomstvisie op het beleid van de Europese Unie. In de optiek van Fijnaut zou dat aanmerkelijk daadkrachtiger moeten zijn dan thans het geval is.

Het laatste artikel is van de hand van B.C.J. van Velthoven en geschreven vanuit een economische invalshoek. Zijns inziens is er in de dataverzameling op het terrein van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding te weinig aandacht voor het kwantificeren van het strafrisico als resultante van pakkans en strafmaat, per delict en per type delict. Deze grootheden nemen juist in economische beschouwingen een centrale positie in. Vervolgens wordt stilgestaan bij de kwantitatieve toekomstvoorspellingen op basis van een tweetal empirische studies waarin pakkansen en strafmaten een belangrijke rol spelen. Tot slot betoogt Van Velthoven dat aan de hand van het zogenaamde 'marktmodel' van Ehrlich de toekomstige invloed van drie alom relevant geachte maatschappelijke ontwikkelingen – ICT, globalisering en afnemende sociale cohesie – op de criminaliteit in economische termen geanalyseerd kan worden.

De toekomst van misdaad, misdaadbestrijding en openbare veiligheid staat centraal in het artikel 'Op de rand van de afgrond' van de de Britse criminologen Hughes, Mclaughlin en Muncie. Invloedrijke factoren in de diverse scenario's zijn de globalisering, groeiende sociaal-economische ongelijkheid, toenemend individualisme, de fragmentatie van traditionele menselijke verhoudingen en de technologische ontwikkeling. De 'postsociale samenleving' zou kunnen ontaarden in een maatschappij waarin het publieke domein verworpen is tot een vijandige plek met de continue dreiging van misdaad en geweld. Veiligheid is er slechts voor degenen die dat kunnen betalen. Voor de klassieke criminologie die uitgaat van de psychologie van de individuele dader zien de auteurs weinig plaats in de misdaadbestrijding van de toekomst. Zij constateren dat de nieuwe antisociale criminologische theorieën van het dagelijks leven een zeker optimisme hebben veroorzaakt bij beleidsmakers over de mogelijkheid misdaad effectief te bestrijden. In deze aanpak, waarvan situationele misdaadpreventie (smp) de belangrijkste component is, worden zowel misdadiger als misdaad 'genormaliseerd' en 'ontmenselijkt'. Het gaat er niet zozeer om mensen te veranderen als wel situaties. Misdaad kan worden bestreden zonder ingrijpende sociale hervormingen door de inzet van technische middelen op allerlei niveaus van de samenleving. In extreme mate doorgevoerd leidt dit tot een samenleving waarin grote groepen mensen continu in de gaten worden gehouden. Naast deze technocratische aanpak blijft er volgens de auteurs echter ook in de toekomst ruimte voor een 'ouderwets' pleidooi voor verantwoordelijkheid en morele herbewapening van gemeenschap, familie en individu.

Lange tijd hebben we in Nederland de vervelende feiten over het allochtone aandeel in de criminaliteit niet onder ogen willen zien, zo betoogt Paul Schnabel in zijn bijdrage. De sterke groei van de criminaliteit komt voor het grootste deel op rekening van allochtonen, met name jongens en jonge mannen van Marokkaanse en Antilliaanse afkomst. De verschillen tussen allochtonen zijn overigens minstens zo groot als die tussen autochtonen en allochtonen. En die zijn niet goed te verklaren uit verschillen in duur van aanwezigheid of sociaal-economische positie. Waarom toch doen Marokkaanse jongens het zoveel slechter dan Turkse jongens? Waar komen de verschillen in schoolprestaties tussen jongens en meisjes vandaan? Het zijn raadsels die om nader onderzoek schreeuwen, want er blijven te veel allochtone jongens hangen in een uitzichtloze situatie. Dat is bedreigend voor het proces van integratie en een gevaar voor de samenleving, aldus Schnabel.